

СУТНІСТЬ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ

У статті розглянуто основні засади, принципи, методи та механізми державного регулювання соціальної відповідальності бізнесу.

Ключові слова: державне регулювання соціальної відповідальності бізнесу, методи державного регулювання, механізми державного регулювання, соціальна відповідальність бізнесу.

I. Вступ

Прагнення України до сталого економічного розвитку, її інтеграція в європейське співтовариство потребують запровадження сучасних практик взаємодії держави та бізнесу, бізнесу й суспільства, які б дали змогу посилити взаємну відповідальність усіх учасників громадського життя, створити умови для подальшого стабільного розвитку держави та суспільства.

Водночас, саме соціальна відповідальність бізнесу (далі – СВБ), в основі якої лежить успішний і динамічний розвиток виробничо-господарської діяльності конкретної фірми, дає потрібний суспільству соціальний ефект у вигляді робочих місць, товарної маси, податкових поповнень бюджетів усіх рівнів і можливості реалізації додаткових соціальних програм. Саме вона в остаточному підсумку забезпечує високі сталі темпи зростання як національної економіки в цілому, так і окремих її адміністративно-територіальних утворень.

Дослідження проблем державного регулювання соціальної відповідальності бізнесу набуває особливої актуальності в сучасних умовах наростання кризових явищ в економіці України; обмеженості державних ресурсів, необхідних для забезпечення соціального захисту населення; посилення впливу зовнішнього середовища на діяльність українських компаній, які мають відповідно реагувати на його запити; в умовах посилення інтелектуалізації трудової діяльності, збільшення ролі людського капіталу, впровадження стандартів гідної праці, зростання уваги потенційних інвесторів до інформації про конкурентоспроможність компанії, її зовнішній та внутрішній імідж.

Аналіз наукових праць дає підстави стверджувати, що на сьогодні існує певний інтерес до дослідження проблеми державного регулювання соціальної відповідальності бізнесу. Так, взаємозв'язок соціальної відповідальності бізнесу та соціальної політики аналізують В. Бульба, Н. Діденко, О. Кірсєва, Н. Щур та ін. Серед вітчизняних учених

у галузі науки державного управління, які вивчають процеси становлення соціально орієнтованого бізнесу в Україні, слід зазначити А. Дегтяря, Т. Маматову, В. Мамонову, А. Мерзляк, О. Мельниченко, А. Рижко, Т. Самофалову, М. Фурса та ін.

Втім, попри науково-теоретичні здобутки зарубіжних і вітчизняних учених, низка питань, пов'язаних безпосередньо з державним регулюванням соціальної відповідальності бізнесу, є недостатньо дослідженими, тому потребують додаткового вивчення.

II. Постановка завдання

Мета статті – дослідити основні засади, принципи, методи та механізми державного регулювання соціальної відповідальності бізнесу.

III. Результати

Поняття соціальної відповідальності бізнесу є багатоаспектним і містить у собі сукупність настанов, цінностей і норм, що визначають особливості діяльності у сфері підприємництва. Становлення соціально відповідального бізнесу, по суті, є становленням особливої форми громадянської свідомості, носій якого оцінює себе й свою діяльність не з вузькогосподарських, економічних позицій, а в плані або масштабі благополуччя всього суспільства.

У контексті нашого дослідження соціальну відповідальність бізнесу запропоновано розглядати як комплекс взаємозв'язків та відносин, що виникають між суб'єктами підприємницької діяльності та інститутами громадянського суспільства й держави, які спрямовані на ідентифікацію та заповнення існуючих прогалів у відносинах компаній і суспільства, а також на перетворення чинних проблем у суспільному житті й навколишньому середовищі на можливості для бізнесу.

Концепція Національної стратегії соціальної відповідальності бізнесу в Україні розглядає такі її складові: організаційне управління, права людини, трудові відносини, етична операційна діяльність, захист навколишнього середовища, захист прав споживачів, розвиток місцевих громад і співпраця з ними [1].

Управління у сфері соціальної відповідальності бізнесу (як і у сфері бізнесу взагалі) здійснюється у двох аспектах – зовнішньому та внутрішньому. Ідеться про керівний вплив на бізнес як з боку суспільних і державних структур, так самого бізнесу (самоврядування).

Управління соціальною відповідальністю компанії можна визначити як системний процес, що безупинно відбувається в компанії й спрямований на визначення пріоритетів соціальної політики компанії, формування середовища корпоративної соціальної відповідальності, у тому числі через навчання співробітників, за допомогою створюваної в компанії спеціалізованої структури управління, яка здійснює підготовку, реалізацію та координацію соціальних програм, а також оцінювання результатів їх реалізації та доводить до відома зацікавлених осіб ці результати.

У випадку зовнішнього управління, по суті, ідеться про постійний тиск на бізнес із боку держави й суспільства. І хоча дуже багато говорять про необхідність тут взаємної відповідальності й партнерських відносин, до рівноправності сторін у цьому трикутнику, на думку дослідників, ще далеко.

Тому державне регулювання в цій сфері ми тлумачимо не тільки як сукупність механізмів, які визначають державну політику щодо суб'єктів підприємницької діяльності, і комплекс заходів, що стимулюють функціонування цих механізмів, а і як стратегію, котра врівноважує та збалансовує інтереси всіх сторін, що беруть участь у взаємодії (бізнес – суспільство – держава).

На думку Д. Ткачова, принципами державного регулювання соціальної відповідальності українського бізнесу мають бути [6]:

- відповідальність держави перед економічно активним і працездатним населенням за підвищення рівня та якості життя, за економічний і соціальний розвиток країни;
- неприпустимість зниження рівня соціальних прав і гарантій у галузі політики доходів і заробітної плати, безпеки праці, природоохоронної діяльності, захисту від дії соціальних ризиків;
- контроль над дотриманням якості товарів, робіт і послуг компаній, веденням компаніями сумлінної ділової практики;
- участь зацікавлених сторін у прийнятті рішень, що зачіпають їхні інтереси, пріоритет норм міжнародного й національного права над поточними інтересами компаній та органів влади;
- організаційне, правове, економічне й інформаційне сприяння реалізації приватних соціальних програм, що виходять за межі чинного законодавства, ініціювання напрямів розвитку СВБ.

Погоджуючись з наведеними вище принципами, вважаємо, що їх перелік доцільно доповнити такими:

- система СВБ повинна бути орієнтована на кожного суб'єкта відповідних відносин, але водночас вона має спрямовувати всі зацікавлені сторони на досягнення оптимально прийнятного результату, тому всі заходи та рішення мають бути пов'язані в перспективі з показниками результативності й ефективності;
- державне регулювання СВБ має характеризуватися гнучкістю в реагуванні на зміни як у внутрішньому, так і зовнішньому середовищі;
- заходи державного регулювання СВБ мають бути нескладними для реалізації працівниками органів місцевої та регіональної влади, представниками громадськості, бізнесменами тощо.

Державне регулювання соціальної відповідальності бізнесу здійснюють, спираючись на певні засади, а саме: нормативно-правові, соціальні, економічні, аксіологічні тощо.

Серед засад державного регулювання соціальної відповідальності, на нашу думку, першочергове значення мають нормативно-правові, тобто міжнародні документи, ратифіковані Україною, положення Конституції України та закони України, що регламентують відносини сторін і сприяють розвитку СВБ.

Міжнародні нормативно-правові акти залежно від змісту й цілей застосування, на наш погляд, можна поділити на три основні групи:

- документи, що стосуються принципів поведінки в галузі соціальної відповідальності (Глобальний пакт ООН, Конвенція Міжнародної організації праці, Провідні вказівки Організації з економічного співробітництва й розвитку (ОЕСР) для транснаціональних корпорацій, Керівні принципи з дотримання прав людини для компаній організації “Міжнародна амністія” тощо);
- стандарти й системи управління та сертифікації (стандарти Міжнародної організації зі стандартизації ISO 9000 і 14000, стандарт оцінки соціальних аспектів системи управління Міжнародної організації з соціальної відповідальності SA 8000, стандарт оцінки професійної безпеки і здоров'я OHSAS 18001:1999, схема екологічного менеджменту й аудита (EMAS) тощо);
- стандарти підготовки та подання звітності (стандарт Глобальної ініціативи зі звітності GRI і стандарт звітності AA 1000 Інституту соціальної та етичної звітності).

Також можна виділити аксіологічні (тобто ціннісні) основи державного регулювання соціальної відповідальності, які враховують інтереси владних і підприємницьких структур при виробленні єдиних підходів до вирішення існуючих проблем. Як зазначає О. Радченко, “саме цінності визначають характер та способи взаємодії суб'єктів у суспільстві, політиці, державному управлінні” [5].

Досить важливими ми вважаємо соціальні основи державного регулювання, які полягають у налаштованості держави й бізнесу взаємодіяти. Становлення бізнес-середовища в Україні розпочалося наприкінці 1980-х рр. Однак потрібен був час, щоб представники вітчизняного бізнесу не тільки навчилися забезпечувати життєздатність своїх компаній, а й почали співпрацювати з органами влади та недержавними організаціями.

Необхідно зазначити, що економічні засади державного регулювання СББ представлені різними ресурсами, необхідними для формування механізмів державного регулювання в конкретній економічній обстановці і в конкретний час.

Регулювання соціальної відповідальності забезпечується певними методами, які можна визначити як способи впливу держави на сферу підприємництва, інфраструктуру ринку, некомерційний сектор економіки з метою створення умов їх ефективного функціонування задля розвитку суспільства в соціальній, економічній та екологічній сферах.

За способами впливу методи державного регулювання можуть бути прямими, тобто такими, що здійснюються за допомогою прийняття законодавчих актів, на яких ґрунтуються дії виконавчої влади, та непрямими – такими, що ґрунтуються на використанні різних економічних, фінансових, інформаційних важелів.

До методів державного регулювання СББ належать такі:

- правові, які базуються на законодавчо-правових та нормативно-правових інструментах;
- адміністративні, які ґрунтуються на застосуванні адміністративних актів і процедур, що мають обов'язкову силу;
- організаційні, що передбачають організацію діяльності суб'єктів регулювання шляхом створення державою умов, виконання яких робить таку діяльність економічно вигідною;
- економічні, тобто це способи впливу держави на діяльність суб'єктів регулювання через застосування економічних засобів;
- соціальні, які базуються на відкритості інформації про стан конкретного сектора

державного управління та широкій участі суспільства в діяльності суб'єкта регулювання [2, с. 82].

Процес державного регулювання соціальної відповідальності бізнесу потребує здійснення комплексу організаційних, фінансово-економічних управлінських та інших заходів як складових реалізації державної політики. Враховуючи зазначене, державне регулювання СББ можна розглядати через дію певних механізмів, серед яких основними є організаційно-правовий, економічний, мотиваційний, інформаційно-аналітичний тощо.

При цьому механізм державного регулювання соціальної відповідальності бізнесу можна визначити як сукупність заходів і спеціальних інститутів, яка має певну структуру, методи, засоби впливу на об'єкт управління з відповідним правовим, нормативним та інформаційним забезпеченням, призначену для практичного здійснення державного впливу на суспільні відносини для досягнення поставлених цілей щодо розвитку соціальної відповідальності,

Систему механізмів державного регулювання соціальної відповідальності бізнесу подано на рисунку.

З метою виконання своїх соціальних та економічних зобов'язань держава використовує різноманітні способи впливу на соціально відповідальний бізнес. Це, наприклад, прийняття законодавчих актів, що регулюють організацію, функціонування та розвиток бізнесу:

- розробка програм залучення підприємницьких структур для отримання державних замовлень;
- закупівля державою значної частини виготовленої на підприємствах бізнесу продукції;
- пільгове оподаткування для новостворених підприємницьких структур;
- однаковий з державними підприємствами доступ до фінансово-кредитних ресурсів;
- стимулювання випуску якісної, конкурентоспроможної продукції;
- державна підтримка розвитку комерційних підприємств і сприяння в їх функціонуванні тощо.

Засади державного регулювання соціально відповідального бізнесу						
Нормативно-правові		Економічні		Соціальні		Аксіологічні
Механізми державного регулювання соціально відповідального бізнесу						
Організаційно-правовий		Економічний		Соціальний		Інформаційно-аналітичний
Методи державного регулювання						
Правові	Адміністративні	Економічні	Соціально-психологічні	Організаційні	Спеціальні	
Сфери регулювання						
Організаційне управління	Права людини	Трудові відносини	Етична операційна діяльність	Захист навколишнього середовища	Захист прав споживачів	Розвиток місцевих громад

Рис. Система механізмів державного регулювання соціальної відповідальності бізнесу

Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) вивчила способи, за допомогою яких уряди держав – членів організації впливають на ініціативи в галузі соціальної відповідальності бізнесу. Були відзначені такі традиційні сфери впливу, як законодавчі та регуляторні стимули, оподаткування неурядових організацій, внесок в експертизу питань дотримання правових норм, домовленості й політичні дії, пов'язані з нематеріальним капіталом [3].

На основі висновків фахівці Світового банку можна сформулювати послідовність дій щодо формування механізмів державного регулювання соціальної відповідальності бізнесу, яку можна описати в семи кроках [4]. На наш погляд, ці положення певною мірою можуть бути застосовні й до українських реалій.

Перший крок – визнання урядом країни важливості СББ і переконання в цьому бізнесу – полягає в тому, що уряд повинен визнати переваги соціальної відповідальності, які сприяють підвищенню конкурентоспроможності бізнесу та держави, і демонструвати свої погляди, привселюдно виражаючи своє позитивне ставлення до компаній, які впроваджують концепцію СББ. Крім того, уряд може брати участь у процесі як ініціатор і лідер, прихильник поглядів і заступник. При цьому можуть бути використані такі засоби, як різні інформаційні та суспільні кампанії й заходи, наприклад:

- розробка загальнонаціонального сайта для інформаційного супроводу поточних державних ініціатив і програм у галузі соціальної відповідальності бізнесу, а також профільних регіональних сайтів, що висвітлюють ініціативи регіонів;
- проведення круглих столів для сприяння розробці державної стратегії щодо СББ, до участі в яких запрошуються представники широкого спектра ділових кіл;
- підтримка роботи компаній-піонерів у сфері СББ, що забезпечить наочний приклад для інших підприємств;
- визначення кола національних інтересів у галузі соціальної відповідальності за допомогою проведення по всій країні серії зустрічей з лідерами бізнесу та некомерційних організацій для вироблення кращого розуміння масштабів завдань і врахування всього багатства ідей, досвіду й поглядів. Це допоможе створити надійну основу для міжгалузевого й мікрорегіонального діалогу та співробітництва.

Підтримка участі бізнесу та громадянського суспільства в ключових ініціативах (крок № 2) може набувати різних форм, включаючи державно-приватні партнерства, спільний бізнес, центр ресурсів з корпоративної соціальної відповідальності, фінансові інвестиції в проекти, національну мережу топ-менеджерів і коаліції з розвитку соціальної інтеграції. У межах підключення корпорацій до

розвитку соціальної відповідальності бізнесу, держава може вживати таких заходів:

- збільшувати вигоди для бізнесу від участі в соціально орієнтованій діяльності;
- надавати допомогу в розробці низьковитратних підходів до залучення ресурсів;
- засновувати й присуджувати розпізнавальні знаки соціально відповідального підприємства;
- розширювати доступ таких підприємств до ресурсів;
- поліпшувати інфраструктуру.

Крок № 3 – пропозиція рекомендацій і підтримки бізнесу через державні інститути – взаємозалежний із кроком № 2. Його основна ідея полягає в тому, що держава повинна дати бізнесу рекомендації щодо розбудови соціального та екологічного напрямів діяльності, а також запропонувати ресурси й подальшу допомогу.

Створення збірників правил окремих країн і міжнародних зводів правил (крок № 4) передбачає розробку форматів документів, придатних для вимірювання діяльності компаній в галузі сталого розвитку. Мається на увазі, що держава візьме участь у визначенні орієнтирів для добровільних звітів, оцінюванні міжнародних кодексів поведінки й огляді кодексів поведінки компаній. Уряд, що є ключовим гравцем і регулятором, може також відігравати роль оптимізатора діалогу між стейкхолдерами. Таким чином, це допоможе бізнесу просувати принципи соціальної відповідальності, примиряючи всі залучені сторони й сприяючи виробленню оптимальних рішень.

Створення середовища, сприятливого для соціальної відповідальності бізнесу (крок № 5), належить до багатьох дій, які є важливими для створення позитивних стимулів для розвитку практики СББ.

Крок № 6 – розвиток нормативної основи для підготовки компаніями звітності про соціально відповідальну діяльність і присвоєння рейтингів. Стандарти звітності й рейтинги дають змогу одержати кількісну і якісну оцінку діяльності компаній у галузі корпоративної соціальної відповідальності та відкривають можливість для регіонального й міжгалузевого порівняльного аналізу. Тим самим вони стимулюють змагальність, а отже, більш активний розвиток соціально відповідальної діяльності. У зв'язку із цим уряди повинні активно брати участь у заходах, спрямованих на поліпшення методів звітності й присвоєння рейтингів, як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Консультації з бізнесом, неурядовими організаціями й іншими групами та допомога у створенні коаліції. Сприяння в створенні партнерств – один з важливих напрямів діяльності держави щодо стимулювання активності бізнесу у сфері соціальної відповідальності.

IV. Висновки

Державне управління суспільним розвитком в умовах демократизації забезпечує

партнерські відносини між владою й бізнесом. Тому актуальною є організація процесу відходу від прямого втручання в різні сфери економічної діяльності та переходу до регуляторної ролі інституцій управління. Завдання держави щодо сприяння розвитку СББ шляхом поєднання ініціативних заходів державної політики із застосуванням у разі потреби засобів додаткового регулювання як механізмів стимулювального характеру.

У подальшому необхідно приділити увагу дослідженню підходів та інструментів оцінювання ефективності державного регулювання соціальної відповідальності бізнесу.

Список використаної літератури

1. Концепція Національної Стратегії Соціальної Відповідальності Бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.svb.org.ua/publications/kontseptsiya-natsionalnoi-strategii-sotsialnoi-vidpovidalnosti-biznesu>.
2. Мордвінов О. Г. Управління аграрним природокористуванням в умовах ринкової трансформації: монографія / О. Г. Мордвінов. – Київ: УАДУ, 2000. – 344 с.
3. Офіційний сайт ОЕСР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org>.
4. Офіційний сайт Світового Банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vle.worldbank.org>.
5. Радченко О. В. Цінність в системі державного управління: Категоріальний аспект [Електронний ресурс] / О. В. Радченко // Державне будівництво. – 2008. – № 2. – Режим доступу: <http://www.kbu-ara.kharkov.ua>.
6. Ткачов Д. С. Теоретичні засади формування соціально відповідального бізнесу / Д. С. Ткачов // Матер. II Міжнар. наук.-практ. конфер, 25 листопада 2010 р. / за заг. ред. д. е. н., проф. О. Ю. Амосова. – Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2010. – С. 53–56.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2014.

Третьяк М. В. Суть механизмов государственного регулирования социальной ответственности бизнеса

В статье рассмотрены основные предпосылки, принципы, методы и механизмы государственного регулирования социальной ответственности бизнеса.

Ключевые слова: государственное регулирование социальной ответственности бизнеса, методы государственного регулирования, механизмы государственного регулирования, социальная ответственность бизнеса.

Tretyak M. The Essence of the Mechanism of State Regulation of Corporate Social Responsibility

The article defines corporate social responsibility (CSR) as a complex of interrelations and relationships arising between business entities and civil society institutions and the state, aimed at identifying and filling gaps in relations between companies and society, as well as the conversion of existing problems in public life and the environment into opportunities for business.

To the issues of social responsibility of business, such scientists as N. Voloskovets, R. Voloshin, H. Halchak, A. Grishnova, N. Didenko, A. Ryreeva L. Kozin, A. Kolot, S. Miller, A. Merzlyakov, E. Morozov, A. Ryzhko, T. Samofalov, V. Shapoval, H. Schur, etc. have dedicated their works.

The components of corporate social responsibility (organizational management, human rights, labor relations, ethical operating activities, environmental protection, consumer rights protection, community development, and cooperation with them) are considered.

The principles of state regulation of social responsibility of Ukrainian business are identified. It is established that state regulation of corporate social responsibility is carried out basing on certain principles, such as: normative-and-legal, social, economic, axiological, etc. Among the principles of state regulation of social responsibility normative-and-legal, that is, international documents ratified by Ukraine, the provisions of the Constitution and laws of Ukraine regulating the relationships of the parties and promoting the development of social responsibility are highlighted. To the methods of state regulation of CSR belong: legal, administrative, organizational, economic and social.

It is proved that government regulation of CSR can be seen through the action of certain mechanisms, among which as the main ones are recognized organizational-and-legal, economic, motivational, informational-and-analytical and others.

Thus, the mechanism of state regulation of CSR is defined as a set of measures and special institutions which has a defined structure, methods and means of influencing the object of management with the appropriate legal, regulatory and information provision, designed for the practical implementation of state influence on social relations to achieve a set of goals for the development of social responsibility.

The tools and methods of state influence on socially responsible business are investigated. Based on the findings of the World Bank experts, the sequence of actions regarding the formation of mechanisms of corporate social responsibility is proposed.

Key words: government regulation of corporate social responsibility, methods of state regulation, mechanisms of regulation, corporate social responsibility.